

УДК 371.134+613

**СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ**

**STRUCTURAL COMPONENTS OF THE HEALTH PROTECTING
COMPETENCE OF THE FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHER**

Тетяна Осадченко (Умань)

Tatiana Osadchenko (Uman)

Анотація. У даній статті розглядаються структурні компоненти здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи. Здійснено аналіз психолого-педагогічних наукових джерел структурних компонентів здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи, який дав можливість виявити загальні тенденції у структуруванні характеристик майбутніх учителів, що визначають як результат підготовки майбутнього вчителя до діяльності, яка спрямована на здоров'язбереження в умовах шкільної освітньої взаємодії.

Ключові слова: компетентність, компетенція, здоров'язбережувальна компетентність, здоров'язбережувальна компетенція майбутнього вчителя початкової школи, мотиваційний компонент, когнітивний компонент, діяльнісний компонент, особистісний компонент.

Аннотация. В данной статье рассматриваются структурные компоненты здоровьесберегательной компетенции будущего учителя начальной школы. Осуществлен анализ психолого-педагогических научных источников структурных компонентов здоровьесберегательной компетенции будущего учителя начальной школы, который позволил выявить общие тенденции в структурировании характеристик будущих учителей, определяющие как результат подготовки будущего учителя к деятельности, направленной на здоровьесбережения в условиях школьного образовательного взаимодействия.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, здоровьесберегательная компетентность, здоровьесберегательная компетенция будущего учителя начальной школы, мотивационный компонент, когнитивный компонент, деятельностный компонент, личностный компонент.

Summary

Structural components of the health protecting competence of the future elementary school teacher are explained in this article. The aim of the article is to distinguish with the help of analyses the psychological and pedagogical scientific sources of the health protecting competence of the future elementary school teacher. Analysis of the scientific research made it possible to identify the common trends in structuring the characteristics of the future teachers, defined as the result of readiness of the future teacher to the activity aimed at health protection in terms of school educational interaction. In the structure of the health protecting competence of the future elementary school teacher we distinguished the motivational, cognitive, activity and personal components. These characteristics will be the basis of the experimental check of the effectiveness of the elementary school teachers readiness to the educational interaction based on society-creative and health protecting strategy.

Keywords: competence, competency, health protecting competence, health protecting of the future elementary school teacher, motivational component, cognitive component, activity component, personal component.

Постановка проблеми.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники в галузі професійної освіти акцентують увагу на тому, що готовність майбутнього педагога до здоров'язбережувальної діяльності, у професії та відносно себе, визначається поняттями «здоров'язбережувальна компетентність» та «здоров'язбережувальна компетенція», які розглядаються як інтегральні характеристики майбутнього фахівця, що мають полікомпонентну структуру, адже відтворюють здатність до дій та операцій, підготовка до яких передбачена. Тому, у нашому дослідженні ми будемо оперувати поняттям «здоров'язбережувальна компетенція майбутнього вчителя початкової школи» яка визначена як результат його підготовки до створення здоров'язбережувального середовища, що зумовлено розумінням наявності й інших здоров'язбережувальних компетенцій майбутнього педагога, визначених як конструкти його професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Досліджуючи проблему компетентнісного підходу у підготовці майбутніх педагогів та визначення результату цієї діяльності, зазначають, що у академічному європейському і світовому просторі не досягнуто консенсусу

відносно термінів «компетенція», «компетентність» в освіті [8, с. 157; 3, с. 42]. Аналіз зарубіжних та вітчизняних наукових досліджень, дає можливість зробити висновок, що ці поняття вживаються як синонімічні (Е. Зеєр, Е. Симанюк, В. Сериков та ін.) або науковці розрізняють їх згідно визначених підходів (О. Гулай, А. Вербицький, І. Зимняя, М. Ільязова, В. Лунячек, А. Субетто, О. Тімець, А. Хуторський, Ю. Шапран та ін.). Тоді як, практично усі автори важливими їх складовими визначають наявність знань, умінь, досвіду, особистісних якостей, що забезпечують успіх у професійній діяльності.

Аналогічно до проблеми відсутності консенсусу відносно термінів «компетенція» й «компетентність» у науковій літературі є не визначеним питання співвіднесення понять «здоров'язбережувальна» компетенція», яку досліджували О. Шатрова, О. Югова, І. Іваній, І. Мамакіна, Д. Воронін, С. Караваєва, Ю. Шапран та «здоров'язбережувальна компетентність» дослідниками якої були Н. Анікєєва, В. Тевкун, Ю. Лукашин, І. Мамакіна, Ю.Лукашин та ін.

Мета статті полягає у виокремленні шляхом аналізу психолого-педагогічних наукових джерел структурних компонентів здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Компонентний склад здоров'язбережувальної компетенції ми визначаємо на основі аналізу наукових джерел, у яких розкрито підходи до структурування особистісних характеристик педагога, визначено та експериментально перевірено доцільність запропонованих компонентів як готовності майбутніх учителів до дій, які забезпечують реалізацію окремих аспектів створення здоров'язбережувального середовища, так і здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя.

Аналіз наукових досліджень дав можливість виявити загальні тенденції у структуруванні характеристик майбутніх учителів, що визначають як

результат підготовки майбутніх учителів до діяльності, що спрямована на здоров'язбереження в умовах шкільної освітньої взаємодії, зокрема:

- обов'язковою складовою стану готовності та здатності до певного виду роботи є сформованість мотиваційної сфери майбутнього вчителя, що спонукають до усвідомленого виконання дій;

- здатність до реалізації поставлених завдань формується на основі системи знань про сутність, зміст та способи організації передбачуваної діяльності;

- сформованість готовності/компетенції до певного виду операцій і дій обов'язково передбачає оволодіння практичними вміннями й навичками, виконання яких є основою відтворенням напрямів професійної діяльності;

- зважаючи на важливість прикладу вчителя, для інших суб'єктів взаємодії, в дотриманні основ здоров'язбереження і його зміцнення, науковці виокремлюють особистісні якості та здібності майбутнього педагога, які відіграють важливу роль в організації успішної освітньої взаємодії на основі здоров'язбереженої стратегії;

- у структурі інтегрованої характеристика майбутнього педагога виокремлюють компонент, що характеризує здатність майбутнього вчителя до самоаналізу своїх знань, умінь і навичок дотримання здорового способу життя, корекції здоров'язбережувальної діяльності та постійного самовдосконалення;

У структурі здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи виокремлюємо: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти. Детально їх проаналізуємо.

Мотиваційний компонент є основою формування здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи, пусковим механізмом усієї діяльності особистості. Його сформованість визначає ефективність подальшого становлення компонентів компетенції, а

відсутність уможлиблює завершення процесу розвитку майбутнього педагога.

Вважаємо, що мотиваційний компонент здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи це складник мотиваційної сфери особистості майбутнього педагога, який спонукають його до організації здоров'язбережувальної діяльності в умовах середовища початкової школи.

Спрямованість, інтенсивність, стійкість, дієвість мотивів визначають успішність оволодіння професійною діяльністю, ефективність її практичної реалізації, задоволення працею й стремління особистості до самовдосконалення та професійного розвитку.

Отже, сформований мотиваційний компонент здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи як результат підготовки до його здатності створювати здоров'язбережувальне середовище передбачає:

- наявність ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності;

- сформованість інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки»;

- мотивація до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання в середовищі початкової школи;

- наявність власної мотивації до ведення здорового способу життя та стремління до її формування у молодших школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії;

- усвідомлення важливості процесу створення здоров'язбережувального середовища, прагнення до успіху й самовдосконалення у цій діяльності.

У структурі здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи когнітивний компонент відіграє інтегровальну роль, адже його сформованість забезпечує узагальнення знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, форми та методи його зміцнення, методики організації здоров'язбережувальної діяльності, які формуються у процесі аудиторної й позааудиторної роботи в системі професійної підготовки, та способу життєдіяльності. Система знань, як ключовий елемент компоненту, забезпечує неперервність становлення досліджуваної компетенції від мотивів діяльності до розуміння змісту та способів її організації, а в подальшому можливостей практичної реалізації.

Вважаємо, що зміст когнітивного компоненту здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи має проектуватися не лише на основі знань здоров'язбережувальної педагогіки, але й специфіки створення полісуб'єктної середовищної взаємодії в умовах початкової школи. Складовими когнітивного компоненту здоров'язбережувальної компетенції вважаємо таку систему знань:

- знання про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки (здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальна діяльність, здоров'язбережувальна компетентність учнів, здоров'язбережувальні технології, здоров'язбережувальне середовище та ін.) та ергономіки;

- знання про фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я молодших школярів та чинники, які впливають на його збереження і зміцнення;

- знання про зміст реалізації основних напрямів діяльності вчителя, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища в системі «вчитель – учень – батьки»;

- знання про форми, методи, технології та засоби створення здоров'язбережувального середовища початкової школи;

- знання про методики діагностування стану здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учасників освітнього процесу.

Отже, когнітивний компонент здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи визначає рівень опанування майбутніми вчителями вищезазначеної системи знань, що, на нашу думку, забезпечить формування здатності педагога у майбутній професійній діяльності здійснити практичну реалізацію завдань середовищтворення на засадах здоров'язбереження.

Важливим компонентом у структурі здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи є діяльнісний.

Оскільки діяльність як система складається з окремих дій та операцій, то важливою умовою її успішного виконання є сформованість системи умінь й навичок, які має свої ряди ієрархічно підпорядкованих умінь і навичок, які забезпечують виконання дій та операцій, що визначені в основі діяльності.

Враховуючи ключові завдання вчителя у здоров'язбереженні молодших школярів, виокремлені напрями реалізації ідеї здоров'язбереження з метою проектування середовища початкової ланки освіти та спрямованість підготовки майбутнього вчителя на їх реалізацію, пропонуємо класифікувати уміння, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища у групі: освітні; виховні; діагностичні; гігієнічні; інклюзивні; просторові умінні.

Отже, діяльнісний компонент у структурі здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи відтворює систему професійних умінь необхідних для проектування та реалізації ідеї здоров'язбереження в середовищі початкової ланки освіти. Він є найбільш розгалуженим, оскільки практична складова здоров'язбережувальної діяльності вчителя в системі «вчитель – учень – батьки» передбачає різні напрями діяльності.

При виокремленні у структурі здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи особистісного компоненту, ми опирались на дослідження науковців (Б. Долинського, П. Джуринського,

В. Бондин, Д. Вороніна, М. Козуби, Н. Карапузової) [5; 4; 1; 2; 6; 7], у яких акцентується увага на тому, що вміння вчителя стежити за своїм індивідуальним і професійним здоров'ям, створювати необхідні умови для збереження фізичного, психічного, морального-духовного, соціального здоров'я своїх вихованців, обирати доцільні способи і засоби навчання й виховання, що не зашкоджуватимуть здоров'ю учасників педагогічного процесу є надзвичайно важливим у педагогічній діяльності вчителя початкової школи [5, с. 197].

Конструктивними для нашого дослідження вважаємо узагальнення зроблені О. Мирошник, яка зазначає, що:

- рефлексивні процеси забезпечують усвідомлення обмежень і перешкод в організації власної діяльності та викликають самозміни й саморозвиток особистості;

- базова функція педагогічної рефлексії виявляється в стимуляції процесу професійної ідентичності особистості вчителя;

- за допомогою рефлексії вчитель має змогу не тільки зрозуміти межі власного професійного досвіду, але й визначити його цінність для себе та педагогічної спільноти;

- педагогічна рефлексія забезпечує пошук нового смислу та формування нових цінностей, що дозволяє вчителю долати професійні деформації, є фактором його професійного розвитку [9, с. 55].

Важливою характеристикою професійної рефлексії у складі здоров'язберезувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи є здатність до усвідомленої саморегуляції, самовдосконалення як почуття власної компетентності й ефективності у процесі здоров'язбереження та організації середовища початкової школи на його основі.

Отже, особистісний компонент у структурі здоров'язберезувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи відтворює систему до якої входять його орієнтації та дії на здоровий спосіб життя, удосконалення

здоров'язберезувального досвіду, професійна суб'єктність майбутнього педагога, яка проявляється у здатності до рефлексії, та особистісно-професійні якості особистості майбутнього вчителя, що у комплексі забезпечує гуманізацію, здоров'язберезувальну цілеспрямованість та суб'єкт-суб'єктність освітньої взаємодії.

Висновки і перспективи подальших розвідок напряму. На основі аналізу досліджень під здоров'язберезувальною компетенцією майбутнього вчителя початкової школи розуміємо компонентне утворення в структурі його професійної компетентності, яке об'єднує в єдине ціле мотиви професійної і здоров'язберезувальної діяльності, систему знань, умінь та навичок організації взаємодії «вчитель – учень – батьки» на засадах здоров'язбереження, оптимальне поєднання яких на основі особистісних якостей, здоров'язберезувального досвіду майбутнього вчителя та прагненням до професійного саморозвитку забезпечує готовність і здатність майбутнього педагога створювати здоров'язберезувальне середовище початкової школи. Дослідили та виокремили компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний) здоров'язберезувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи.

Дані характеристики стануть основою експериментальної перевірки ефективності системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до освітньої взаємодії на основі середовиществорювальної та здоров'язберезувальної стратегії.

Бібліографія

1. Бондин В. Здоровьесберегающие технологии в системе высшего педагогического образования /В. Бондин // Теория и практика физической культуры. - 2004. - №10 – С. 15– 18.
2. Воронін Д. Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання : дис..

канд. пед. наук : 13.00.07 /Д. Є. Воронін ; Херсонський держ. ун-т. – Х., 2006. – 221 с.

3. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти / О. І. Гулай // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки. – 2009. – №2. – С.41–51.

4. Джуринський П. Б. Компоненти підготовленості до здоров'язбережувальної професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури / П. Б. Джуринський. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2012. – Вип. 5.

5. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності : дис. докт. пед. наук : 13.00.04 / Б. Т. Долинський ; Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечнікова – О., 2011. – 399 с.

6. Карапузова Н. Д. Здоров'язбережувальні технології у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / Н. Д. Карапузова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2015. – № 1. – С. 39–45.

7. Козуб М. В. Формирование профессиональной готовности будущих учителей физической культуры к осуществлению здоровьесберегающей деятельности в школе : автореф. на соискание научной степени канд. пед. наук: 13.00.08 / М. В. Козуб – Елец, 2007. – 20 с.

8. Лунячек В. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі // Публічне управління: теорія та практика. №1 (13). – 2013. – С. 155-162. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2013-1/doc/4/01.pdf>.

9. Мирошник О. Педагогічна рефлексія як чинник вияву творчого потенціалу особистості вчителя /Олена Мирошник // Естетика і етика педагогічної дії. Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 2. – С. 47–57.

Bibliohrafiia

1. Bondin V. Zdorov'esberegayushhie texnologii v sisteme vysshego pedagogicheskogo obrazovaniya, Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury, 2004, № 10, pp. 15– 18.
2. Voronin D. Ye. Formuvannia zdoroviazberihaiuchoi kompetentnosti studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv zasobamy fizychnoho vykhovannia : dys.. kand. ped. nauk, Khersonskiy derzh. un-t, 2006, 221 p.
3. Hulai O. I. Kompetentnisnyi pidkhid yak osnova novoi paradyhmy osvity, Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Pedahohichni nauky, 2009, № 2, pp. 41–51.
4. Dzhurynskiy P. B. Komponenty pidhotovlenosti do zdoroviazberezhualnoi profesiinoi diialnosti maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury, Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, 2012, Volume 5.
5. Dolynskiy B. T. Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv do formuvannia zdoroviazberezhualnykh navychok i vmin u molodshykh shkolariv u navchalno-vykhovnii diialnosti : dys. dokt. ped. nauk, Odeskyy nats. un-t im. I.I. Mechnikova, 2011, 399 p.
6. Karapuzova N. D. Zdoroviazberezhualni tekhnolohii u systemi profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv, Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu, 2015, № 1, pp. 39–45.
7. Kozub M. V. Formirovanie professional'noj gotovnosti budushhix uchitelej fizicheskoy kul'tury k osushhestvleniyu zdorov'esberegayushhej deyatel'nosti v shkole, avtoref. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. ped. nauk, Elec, 2007, 20 p.
8. Luniachek V. Kompetentnisnyi pidkhid yak metodolohiia profesiinoi pidhotovky u vyshchii shkoli, Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka, 2013, №1 (13), pp. 155-162.

9. Myroshnyk O. Pedagogichna refleksiiia yak chynnyk vyjavu tvorchoho potentsialu osobystosti vchytelia, Estetyka i etyka pedagogichnoi dii. Zbirnyk naukovykh prats, 2011, Volume. 2,pp.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Осадченко Тетяна Михайлівна – викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язберезувального середовища початкової школи.